

Mladost Svetozara Pribičevića iz zapisa njegova brata Adama Pribičevića

Okolina i ambijent odrastanja ima velik utjecaj na formiranje pojedinca. Začudno je kako se malo zna o djetinjstvu ključnih političkih figura s početka 20. stoljeća u Hrvatskoj. Autor u ovom članku prikazuje ambijent u kojem je odrastao Svetozar Pribičević njegov odnos prema roditeljima, braći i sestrama te njegovo ponašanje za vrijeme školovanja. Koliko je to razdoblje formiranja osobnosti utjecalo na kasnije poglede i postupke Svetozara Pribičevića kao političara ostaje pitanje. Sam Svetozar nije pisao o osobnom životu te se članak oslanja na zapise njegova brata Adama te u manjoj mjeri na jedan tekst Svetozareva sina Stojana.

Djelovanje Svetozara Pribičevića, jednog od istaknutijih političara prvih triju desetljeća 20. stoljeća u hrvatskoj i jugoslavenskoj povijesti, popraćeno je nizom članaka i dvjema monografijama.¹ Sam je Pribičević autor mnogih članaka koje je pisao za različite časopise, počevši od *Srbobrana*² do drugih listova te knjige *Diktatura kralja Aleksandra*.³ Unatoč tome, dostupna literatura ne daje uvid u njegovu mladost i okruženje u kojem se formirao. Razlog tome je u malom broju izvora vezanih uz njegovo odrastanje. Sam pak Svetozar nikad nije pisao o svojoj mladosti iako je bio autor mnogih tekstova. Možda zato što je odvajao javno

¹ Hrvoje Matković *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1972) i Ljubo Boban *Svetozar Pribičević u opoziciji* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973).

² *Srbobran* je bilo srpsko glasilo u Banskoj Hrvatskoj. Počeo je izlaziti u Zagrebu 1884. Od 1902. do 1907. izlazi pod imenom *Novi Srbobran*, a potom opet do prestanka izlaženja 1914. pod imenom *Srbobran*. Od 1902. njegov urednik je Jovan Banjanin, a Svetozar Pribičević u njemu objavljuje tekstove te mu daje političko usmjerenje.

³ Knjiga je prvi put izdana u Parizu 1933. na francuskom jeziku te je njome Pribičević htio svijetu ukazati na štetnost diktature koja je uvedena u Kraljevini Jugoslaviji. Pri osnutku Kraljevstva SHS do 1927. Svetozar Pribičević bio je na vlasti ili uz vlast zagovarajući politiku centralizma i unitarizma. Godine 1927. sa svojom Samostalnom demokratskom strankom ulazi u koaliciju sa Stjepanom Radićem i HSS-om (nastaje SDK). U opoziciji se zalaže za prava prečana i protiv korupcije. Nakon proglašenja diktature prvo je interniran u selu Brus, a potom mu je zbog zdravstvenih problema dopušten odlazak u inozemstvo. U Francuskoj pokušava senzibilizirati europske države za političku situaciju u Kraljevini Jugoslaviji. Dosljedan svojim idealima do kraja života, umire 1936. u Čehoslovačkoj.

djelovanje od osobnog. Ovaj se članak temelji na djelima i rukopisu njegova mlađeg brata Adama Pribićevića⁴ i pokušat će dati odgovor na pitanje koliko je na politiku Svetozara Pribićevića, i na način kako ju je vodio, utjecalo nasljeđe i okolina u kojoj je odrastao i u kojoj se formirao.

Obitelj

Svetozar Pribićević rođen je 1875. u Hrvatskoj Kostajnici. Ime je dobio po srpskom političaru i piscu Svetozaru Miletiću⁵ (1826-1901) koji je djelovao u Vojvodini i zalagao se za ujedinjenje južnoslavenskih naroda, utemeljio Srpsku narodnu slobodoumnu stranku, a u zajedničkom hrvatsko-ugarskom parlamentu branio je samostalnost Hrvatske.⁶ Svetozar Pribićević djetinjstvo je proveo u selu Glavičani koje je imalo 26 kuća, u Austro-Ugarskoj pripadalo je kotaru Dvor na Baniji, a danas pripada općini Dvor. Pribićevići su se u Glavičane doselili početkom 17. stoljeća iz Vrhbosne. U to je vrijeme područje Vojne krajine prolazilo razdoblje transformacije iz vojne uprave u civilnu upravu pod banom i Saborom. Nasljeđe vojne tradicije očitovale se i kod Pribićevića kao i kod svake druge krajiške obitelji. Svetozarov djed Jakov⁷ bio je graničarski poručnik u habsburškoj vojsci te je sudjelovao u Drugom ratu za talijansko ujedinjenje 1859. protiv Italije i Francuske, koji je završio habsburškim porazom. Po povratku iz rata umirovio se i nastavio živjeti na očinskom imanju.⁸ Umro je u 37. godini pavši s konja i ostavivši suprugu s nekoliko djece koju je ona uspjela odškolorati.⁹ Svetozarov otac Vaso (1840-1897) bio je učitelj. Školovao se u Petrinji i Karlovcu te je prvo radio kao seljački, a nakon položenog ispita kao građanski učitelj.¹⁰ Svetozarova majka Kristina rođ. Bijelić¹¹ (1844-1921) bila je domaćica.

⁴ Adam Pribićević, *Moj život, Od gospodina do seljaka* te rukopis *Svetozar Pribićević* koji se nalazi u Arhivu Jugoslavije u Beogradu (br. fonda 88, fascikla 1, 15. (138-381). Adam Pribićević (1880-1957) bio je hrvatski političar i publicist srpske nacionalnosti. Surađuje s bratom Svetozarom, ali se usmjerava na rad sa seljaštvom. Bio je kolonist u Vučitrnu na Kosovu te je uređivao list *Seljačko kolo*. Nakon Svetozarove smrti 1936. izabran je za vođu SDS-a koji vodi od 1938. do 1941. Emigrira prvo u Veliku Britaniju, a potom u SAD gdje je 1957. počinio samoubojstvo.

⁵ Arhiv Jugoslavije, Pribićević, Adam 88/15, 138.

⁶ Miletić, Svetozar, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=40857> (posjet 27. 10. 2023).

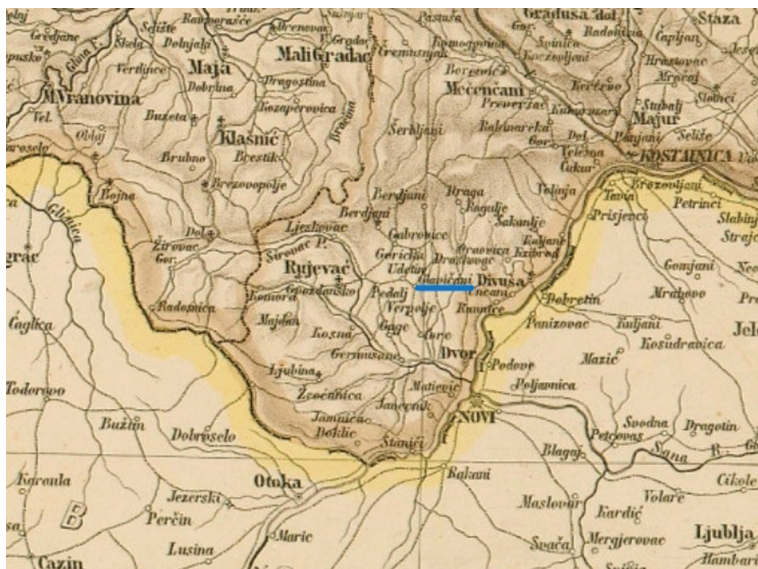
⁷ Svetozarov je pradjed u Austrijsko-turskom ratu 1788-1790 kao poručnik ratovao za Kruševac, pradjedov brat Blagoje bio je u Napoleonovoj vojsci u Rusiji, a Svetozarov stric bio je u vojsci koja je okupirala Bosnu i Hercegovinu 1878. Mile Joka, „Stojan Pribićević i Pribićevići (Dvor na Uni, Od prijeslavenskog doba do naših dana“, *Zbornik naučnih i publicističkih radova, knjiga I* (Beograd: Skupština općine Dvor na Uni, 1991) 633.

⁸ Pribićević 1996: 11-12; Pribićević 1999: 5.

⁹ Pribićević 1996: 321-322.

¹⁰ Joka 1991: 634.

¹¹ Isto, 634.

„Zemljovid Hèrvatske i Slavonije s Krajinom vojničkom: sastavljen i dubokim strahopoštovanjem posvetjen nj. preuzvišenosti gospodinu grofu Josipu Jellačiću Bužimskomu = Karte von Croatien und Slavonien nebst der k.k. Militär Gränze : entworfen und sr. excellenz herrn grafen Josef Jellačić von Bužim / od Mihalja Katzenschlägera; 1857. Beč.“ Artaria i društvo; mjerilo 1:504000.¹²

Svetozarov otac bio je darovit i marljiv, no zbog ljubavi prema selu bježao je iz škole u Petrinji kući na selo. Zbog toga ga je majka premjestila u školu u Karlovac iz koje, zbog udaljenosti, nije bježao te je uspio završiti školu.¹³ Obitelj Pribičević selila se ovisno o mjestu u kojem je otac radio kao učitelj. Iako su sva djeca, dvije kćeri i četiri sina, svojim rodnim mjestom smatrala Glavičane, mjesta njihova rođenja bila su mjesta trenutnog očeva zaposlenja: Valerijan (Vaso) rođen je u Hrvatskoj Dubici 1870, Svetozar u Hrvatskoj Kostajnici 1875, Milan u Slavanskom Brodu 1877, a Adam u Hrvatskoj Kostajnici 1880. Kad je umrla Svetozarova baka, njegov je otac suprugu i djecu poslao u oćin-sku kuću u Glavičane, a on je radio na tome da ode u mirovinu kako bi im se pridružio. U mirovinu je otišao 1883. u dobi od 43 godine. Imanje od 13 jutara na kojem su živjeli ni uz naporan rad¹⁴ nije moglo prehraniti obitelj sa šestoro

¹² Preuzeto s <https://digitalna.nsk.hr/kartografska/?pr=iiii.v.a&id=17241&vwopt=%7B%22pan%22%3A%7B%22x%22%3A0.384%2C%22y%22%3A0.324%7D%2C%22view%22%3A%22image%22%2C%22zoom%22%3A3.581%7D>

¹³ Pribičević 1996: 12.

¹⁴ Adam Pribičević prisjeća se oca „kako s naporom tovari đubre u kola, dok mu znoj zaliva oči, a vetar talasa njegovom prosedom bradom ili kako u znoju lica na žarkom danu kupi seno ili o vršaju radi na guvnu ili lopatom prevejava izvršeno žito“. Pribičević 1996: 13.

djece. Otac je zbog toga položio ispit za geometra da bi dodatno pridonosio kućnom proračunu. Kuća u kojoj su živjeli bila je „seljačka, namještaj nešto bolji od seljačkog“.¹⁵

U drugoj polovici 19. stoljeća stanovništvo Vojne krajine gubi povlašteni položaj u usporedbi sa seljacima u Provincijalu (kmetstvo je ukinuto 1848), a vojna obveza, koja je dotada bila garancija povlastica i boljeg položaja, sada postaje teret. To se jasno može vidjeti na primjeru zastupnika iz Vojne krajine koji za razliku od Sabora 1848, na Saboru 1861. većinom traže postupno ukidanje Vojne krajine.¹⁶ Život u Vojnoj krajini u 70-im godinama 19. stoljeća postaje teži, što svjedoči slaba regeneracija srpskog stanovništva čiji glavni uzrok Agneza Szabo vidi u opadanju materijalnog blagostanja poslije financijske krize u Beču 1873, koja je posljedično dovela do iseljavanja stanovništva i nedostatka radne snage.¹⁷ Unatoč teškim životnim uvjetima, ugled je bio važniji od stjecanja materijalne sigurnosti. Tomu svjedoči anegdota kada su od rođakinje u nasljedstvo dobili kuću u Petrinji. Nakon izbijanja spora oko nasljedstva roditelji odustaju od nasljedstva jer se ne žele „povlačiti“ po sudu.¹⁸ Otac je imao jak osjećaj odgovornosti te je istu odgovornost u ispunjavanju dužnosti tražio od djece.¹⁹ Adam Pribičević drugačiji, prisniji odnos Svetozara i oca pripisuje njihovoj duhovnoj i fizičkoj sličnosti.²⁰

Majka je bila očeva suprotnost, piše Adam Pribičević, „fanatik u radu, u ljubavi, u mržnji, zato prepravična prema jednima, nepravična prema drugima, volje neobuzdane, stihijske, mefistofelskog ponosa prema moćnima, koji bi prelazio u gordost i prezir, a Hristovske snishodljivosti prema slabima“. Uzrok njezina koleričnog temperamenta Adam ne pronalazi u teškom seoskom životu na rubu siromaštva, već kaže i, kad joj je život postao lagodniji, da su je jednako mučila pitanja „o svrsi života, o smrti, o opštoj pravdi, o Bogu“. Odnos prema religiji bio je vidljiv u njezinu redovitom postu – svaku srijedu i petak te prvu i posljednju nedjelju božićnog i uskrsnog posta ili 130 dana godišnje. Nekoliko godina prije smrti zbog slabosti je prestala postiti srijedom. Postila je strogo jedući samo kruh i pijući crnu kavu.²¹ Vjerska pripadnost bila je presudna za „uključivanje“ pojedinaca ili obitelji u naciju. Tako se stanovništvo Vojne krajine integriralo u hrvatski ili srpski nacionalni pokret ovisno o vjerskoj pripadnosti.²²

¹⁵ Pribičević 1999: 5-6.

¹⁶ Kaser 1997: 204-205.

¹⁷ Szabo 1988: 159.

¹⁸ Pribičević 1996: 254. Adam Pribičević svjedoči kako je tom prilikom otac rekao: „Živeli smo i do sad bez te kuće u Petrinji, pa ćemo i od sad!“, isto.

¹⁹ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 141.

²⁰ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 147.

²¹ Pribičević 1996: 34.

²² Kaser 1997: 183.

Majka je bila kao „nemirni, buntovni duh, koji ni pred čim nije hteo sagnuti glave“.²³ Prema sebi je bila najstroža, prema obitelji i stroga i blaga, a prema sirotinji uvijek blaga i milosrdna. Sirotinji je uvijek bila spremna nešto dati ili za njih nešto učiniti. Smatrala je da sirotinja ima pravo kršiti poredak koji ju je obespravio, kao i da su svi krivi za sve nepravde, ili čineći nepravde ili ne boreći se protiv njih. Njezina narav došla je do izražaja kad je njihovu parohiju posjetio gornjokarlovački episkop Mihajlo Grujić.²⁴ Njega su, naime, napadali da je namjerno zakasnio na vlak kako bi zakasnio na glasanje protiv zakona o građanskom braku. Na svečanom ručku ona ga je javno pitala je li uistinu zakasnio na vlak. Čak je i otac, koji nije cijenio vladiku, bio nezadovoljan njezinom izravnošću.²⁵ Isti pristup životu, borbi, pravdi majka je tražila i od svoje djece.²⁶

Obiteljska atmosfera

Osim djetinjstva okruženog idiličnom prirodom, Svetozar je rastao u atmosferi u kojoj su se ispreplitale općeljudske vrijednosti i graničarski duh – rat, dom, religija, obiteljsko nasljeđe, sloboda... Graničarski duh lako se može prepoznati u pričama koje su djeca slušala zimi, kada se zbog kratkih dana manje radilo na zemlji. Stariji su pričali o „junačkim borbama s prokletim Turcima, po Krajini, krvavoj haljini i podvizima naših predaka po bojištima Italije, Francuske, Nemačke, Rusije i Mađarske, plaćenim nam nezahvalnošću i mržnjom“.²⁷

O odnosu prema domu i vjeri Adam Pribičević je zapisao: „Čuvali smo svoj dom, dedovsko sleme, prag i ognjište, u strahu Božjem i poštovanju porodičnih, bratstveničkih i narodnih predanja“.²⁸

Obiteljska atmosfera dočarana je ovim riječima: „...namrli (su nam) oni dedovi, što su se, vođeni žudnjom za slobodom i pravdom, protukli ko zna od kud, kada i kroz kakve strahovite opasnosti iz kanca zverskog gospodara do ovog našeg sela ispod Zrinjske gore, da umorni od borbe legnu gore u naše groblje više sela,

²³ Pribičević 1996: 34.

²⁴ Posjet nije datiran u samom tekstu, no vremenski okvir je od 1894. (Ugarski parlament donio zakon o civilnom braku čl. XXXI) do 1897. (smrt Svetozarova oca Vase).

²⁵ Pribičević 1996: 35-37.

²⁶ „Odlučna i jaka [...] naša mati nikad nas nije, ni najsitnijim nagoveštenjem, zaustavljala u našoj mučnoj političkoj borbi, pa ma išli u susret samoj smrti. Našu borbu smatrala je borbom za pravdu, a u toj borbi svaki ‚pravi čovek‘ mora biti u prvom redu. Zar nam nije ona sam pevala: *Onamo onamo; Prag je ovo milog Srpstva; Rane moje ljuto tište; Sabljo moja dimiščijo; Pružilo se ravno polje široko?* A ona je spadala u ljude kod kojih se reč i čin pokrivaju. Kad se zna ovo, onda nije čudno, što se njen sin Svetozar hvatao u koštac s najvišim silama i u Austriji i u Jugoslaviji, a da nikada ne poklekne i ne sagne svoje glave, pa ma i ona sama o vlasi visila.“ Pribičević 1996: 39-40.

²⁷ Pribičević 1996: 20.

²⁸ Isto, 20.

čuvajući stražu nad njim i budno motreći jesmo li verni svojoj grudi zemlje i dahu predaka i dostojni da im se zovemo potomcima“.²⁹

Usađivanje vrijednosti nasljeđa prijašnjih generacija i odgovornost prema čuvanju tog istog nasljeđa s naglašavanjem života u slobodi i pravdi koji je pružala Vojna krajina u usporedbi s položajem kmetova u Provincijalu zasigurno je imalo utjecaj na formiranje osobnih, a potom i političkih pogleda, ne samo Svetozara već i ostale njegove braće.

U kući i školi

U domu Pribičevića jelo se kao i u većini seoskih kuća tog podneblja i vremena: „varivo, kačamak na masti i mleku, nekad sir, kiselo mleko, hleb kukuruzni i vrlo retko meso. O Božiću, Uskrsu, Slavi, očevu rođendanu jeli smo meso i pšenični hleb“. Osim za obiteljskih svetkovina, djeca su bolje jela i kad bi se za praznike vratila kući: „...za školskog raspusta poklala bi mati većinu pilića, pekla kolače, častila nas suhim mesom“.³⁰ Odjeća im je također bila seljačka – do polaska u školu bili bi bos i u košulji do peta. U svečanim prilikama obukli bi jednostavno odijelo od porheta.³¹

Djeca su u školu prve četiri godine išla u selo Javoranj u kojem je škola bila smještena u kući Blagoja Raića.³² Djeca su ručak nosila sa sobom, a najčešće je to bila proja, papula (pire od graha), a ljeti banijsko kiselo mlijeko (gusto kuhano kukuruzno brašno razblaženo s mlijekom). Djeca su u školu išla pješice, što je za kišnoga vremena i zimi bilo jako zahtjevno. Također velika opasnost na putu do škole i kuće bili su divlji psi.³³ Reformama je osnovna škola u Vojnoj krajini postala obavezna 1831. Do 1871. nastavni jezik bio je njemački, a od 1871. počinju prevladavati hrvatski ili srpski jezik.³⁴ Uz školu svako je dijete, s obzirom na dob, imalo svoje zaduženje na imanju. Tako je Svetozar bio zadužen za guščad. Kad je bio stariji nisu mu povjerali veće životinje jer je svu guščad pobio³⁵ udarcima bičem kada mu ih je jednom prilikom dosadilo čuvati.³⁶

²⁹ Isto, 20.

³⁰ Pribičević 1996: 19; Pribičević 1999: 5-6.

³¹ Porhet ili fustijan je čvrsta i izdržljiva tkanina, izrađena najčešće od lana i pamuka, s lica glatka, a s naličja raščupana i mekana.

³² Golec 2000: 61.

³³ Pribičević 1999: 8.

³⁴ Gross 1981: 353.

³⁵ Adam spominje dolazak Stjepana Radića u Glavičane te posjete Svetozaru u redakciji *Srbobrana*: „Stjepan Radić dolazio je Svetozaru u naše selo Glavičane 1897 g. Svetozar ga zove 31. XII. 1898. g da dođe u Mali Gradac, gde je Svetozar bio, o Božiću, kod našeg zeta, učitelja Gaje Trivonovića. Radić je dolazio nekad Svetozaru u Zagrebu, kad je bio urednik „Srbobrana“. Sećam se da je jedared došla s njim i gđa Marženka“. Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 198. Radić je tako mogao saznati za ovu anegdotu iz Svetozarova djetinjstva pa bi se poznata rečenica, „Ne srljajte kao guske u maglu!“, iz govora

Svetozar je bio „živ i nepokoran“ te ga nije bilo moguće privoljeti na ono što nije htio ni „molbom ni materinom batinom“. Ogorčeno se branio, a majka ga je prestala kažnjavati kada ga je prilikom jednog sukoba ošinula bičem i otkinula mu komadić mesa ispod lijevog oka, od čega mu je ostao ožiljak.³⁷ Iz događaja s guščadi može se vidjeti da su roditelji prihvatili da ne mogu postići da Svetozar radi nešto što ne bi htio. Mlađa braća i sestre nisu ga voljeli jer ih je zadirkivao i smišljao im nadimke. „Stoga se nismo radovali“, kaže Adam, „kad bi iz škole dolazio na veliki letnji raspust i odahnuli bi, kad bi opet pošao u grad, školu“.³⁸

Svetozar nije imao problema s usvajanjem gradiva u školi. Realnu gimnaziju upisao je u Petrinji te je za vrijeme školovanja stanovao kod svoje tetke, majčine sestre. Nestašnost ga nije napustila ni u školi. Tako je jednom prilikom na satu matematike trebao nacrtati četverokut i velikim slovima označiti vrhove. Nakon što ga je nastavnik (čiji je nadimak među kolegama bio Đule) upozorio da to učini, on je vrhove četverokuta obilježio slovima njegova nadimka Đ-U-L-E.³⁹

Godine 1886. kada je bio u drugom razredu odlučio je otići u Srbiju pješice (imao je 12 godina). Adam za taj bratov postupak objašnjenje nalazi u odgoju roditelja, koji je bilo usmjeren na „duboku odanost srpskoj narodnoj ideji i nekritičnoj ljubavi prema C. Gori, Srbiji i Rusiji“.⁴⁰ Krenuo je iz Petrinje, ali avantura je, na njegovu žalost, završila u Sisku. Tamo ga je primijetio gradski stražar koji ga je vratio tetki u Petrinju. Nakon četiri godine niže škole u Petrinji otac ga je upisao u višu u Zagrebu.⁴¹ Za školovanje je dobio stipendiju Krajiške imovne, uzgojne i obrazovne zaklade⁴² od 400 kruna, što je bio iznos polovice očeve mirovine.⁴³

---

koji je održao na sjednici Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS 24. studenoga 1918. godine u Zagrebu, mogla dovesti u vezu s navedenim događajem.

³⁶ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 138.

³⁷ Isto, 1.

³⁸ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 139. Adam dodaje: „Takav je bio, sve dok nije, kao univerzitetlija, našao novi način da daje izraza svom unutarnjem nemiru i suvišku svoje duhovne energije. Tada je on postao ono što je ostao do svoje smrti: naš dragi, osetljivi, pažljivi, nežni brat, a posle očeve smrti, pravi brižni otac naše porodice, koji je svu svoju braću i sestre zadužio, i dobri sin svoje matere.“

³⁹ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 139.

⁴⁰ Isto, 140.

⁴¹ Promjenu mjesta školovanja Ivica Golec tumači disciplinskom mjerom kojom je školsko ravnateljstvo kaznilo Svetozara za ovaj incident. Golec 2000: 219.

⁴² „Nastala je 1871. godine spajanjem *Krajiške proventne zaklade* i *Krajiške uzgojne i obrazovne zaklade*. Prihode koje je primala (novčane naknade onih graničarskih kuća koje nisu davale propisan broj vojnika, prihodi od različitih regalnih prava, od prodaje životinja bez gospodara, globa, dotacija iz državne komore, od prodaje školskih knjiga, od školarina i kamata i sl.) koristili su se uglavnom za stipendije i pomoći učenicima te za gradnju škola i crkava.“ krajiške imovne zaklade. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33660> (posjet 27. 10. 2023.).

⁴³ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 140.

U šestom razredu realne gimnazije u Zagrebu 1891., sa šesnaest godina, odlučio se na ponovni odlazak u Srbiju. Odlasku u Srbiju prethodio je sukob s kolegama iz razreda. U razredu su bila samo tri đaka Srbina i između njih i hrvatskih đaka neprekidno se vodila prepirka oko hrvatstva i srpstva. Svetozar je izbjegavao ta prepiranja, no jednom se prilikom uključio i rekao da su Hrvati i Srbi jedan narod i da je svejedno kaže li se hrvatski ili srpski jezik, te da će on u svojoj bilježnici pisati *Zadačnica iz srpskog jezika*. Kad je to učinio, učenici Hrvati su mu htjeli oteti bilježnicu, no on je nije htio dati. U nastalom naguravanju netko dovikne: „Kroz prozor s njim!“ Jedan od srpskih učenika doveo je ravnatelja koji je izbavio Svetozara iz gužve i izveo ga na hodnik. Svetozar se vratio u razred po svoje stvari i više se nije vratio u školu, već je otišao u Srbiju⁴⁴ gdje je upao u „krajnju bijedu“.⁴⁵

O tom događaju ni Svetozar ni roditelji nisu htjeli govoriti, tek ponekad bi mu nešto izletjelo o iskustvima prvog posjeta Srbiji. Da mu je bilo teško svjedočio je Adam pošto ga je Svetozar posjetio u Srijemskim Karlovcima, gdje je Adam bio u školi, da bi pokupio paket s rubljem koji su mu poslale majka i starija sestra. Svetozar je došao u bijednom odijelu i cipelama kroz čije rupe se moglo vidjeti da nema čarape.⁴⁶ Uskoro se vratio kući, položio ispite za prošlu godinu i završio školu. Da se Adama to iskustvo duboko dojmilo, svjedoči da je dva desetljeća poslije govoreći o kriminalu rekao: „Ničega kriminalnog nisam u životu načinio, ali ne mogu nekoga potpuno osuditi. I ja sam jedared bio blizu kriminala. Bio sam krajnje gladan u Beogradu i naišao na pekarnicu s divnim, svežim i mirisnim hlebom. Tada osetih usijanu glad u sebi i stadoh se lomiti, da ukraden jedan hleb. Vrebao sam, da me ne bi osetili. Uto naiđe student Ognjenović (rodom iz Vanića u našem srezu). Pročitao je na mom licu da sam gladan, poveo me sa sobom i nahranio u nekoj prčvarnici. I posle me napomagao, kad je mogao, jer je i sam bio ubogičavo. Ali, vidim, da nije naišao Ognjenović i ja ukrao hleb, pa me uhvatili i strpali u zatvor, gde bi me profesionalni kriminalci vaspitali, ja bih, može biti, i sam postao kriminalac. Ima rođenih kriminalaca. Ali koliko siromašne dece odvedu u kriminal nesretne prilike!“⁴⁷

Nakon škole Svetozar je upisao studij matematike i fizike na Sveučilištu u Zagrebu. Dobivao je dvije stipendije, 800 kruna od Srpskih narodnih fondova i 400 kruna iz Zaklade krajiške imovne općine. Po bratovu svjedočanstvu „uvijek je bio lijepo obučen, kao iz kutije, a nosio je i visoki engleski cilindar“ te je živio u boljim materijalnim uvjetima kao sveučilištarac nego poslije kao ministar.⁴⁸

⁴⁴ Isto, 143.

⁴⁵ Isto, 141.

⁴⁶ Isto, 144.

⁴⁷ Isto, 144.

⁴⁸ Isto, 146.

Iz povezivanja hrvatske i srpske omladine oko ideje narodnog jedinstva Hrvata i Srba nastao je 1897. sveučilišni almanah *Narodna misao*⁴⁹ u kojem je Svetozar objavio svoj tekst *Misao vodilja Hrvata i Srba*. U tom tekstu, u 23. godini, Svetozar je postavio temelje politike koju će voditi većinu svojega javnog angažmana, a odnosi se na jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda i stvaranje države koja bi okupila južne Slavene. Iste godine od upale pluća preminuo mu je otac, što je bio težak financijski udarac za obitelj. Nakon završenog studija 1898. ponudeno mu je mjesto suplenta (profesorskog pripravnika) u gimnaziji u Srijemskoj Mitrovici, no Svetozar je mjesto odbio jer se nije htio vezati za državnu službu.⁵⁰ U to je vrijeme ban bio grof Károly Khuen-Héderváry koji je dijelom svoju politiku vodio na zavadi Hrvata i Srba. Državni službenici ovisili su o njegovoj vlasti te su u zamjenu za položaj podržavali banovu politiku.

Pod Radićevim utjecajem Pribičević se odlučio upisati Visoku političku školu u Parizu. Matica srpska iz Novog Sada odobrila mu je stipendiju te je krenuo u Pariz.⁵¹ Putem je posjetio brata Milana koji je boravio u Grazu u vojnoj školi. Kad je vidio u kakvim uvjetima živi Milan, dao mu je svoj novac od stipendije da podmiri dugove, a on se vratio u Zagreb. Zbog brata je odustao od velike želje da završi školovanje u Francuskoj.⁵² Svetozar se i dalje nadao da bi mogao studirati u Parizu, pa piše Radiću 31. prosinca 1898. da se „preko svojih znanaca u Parizu, zauzme da mu se produži rok za upis u tu školu do februara 1899. godine, jer ga je jedna ‘familijarna neprilika’ sprečila da ode u Pariz na vreme“.⁵³ Teška financijska situacija obitelji usmjerila ga je da potraži posao i odustane od daljnjeg školovanja. Zaposlio se na Srpskoj autonomnoj učiteljskoj školi u Pakracu gdje je predavao povijest, geografiju i njemački jezik. Čim se zaposlio pozvao je k sebi majku, mlađu sestru i Adama jer je majka prodala obiteljsko imanje. Živjeli su od njegove plaće koja je iznosila 132 kruna i majčine mirovine od 40 kruna.

Kao učitelj trudio se gradivo približiti učenicima⁵⁴ i biti pravedan prema svima.

---

⁴⁹ Sveučilišni almanah *Narodna misao* izdan je za Uskrs 1897., a kao izdavači potpisuju se Jovan P. Banjanin, Milan Kostić, Ivan Lorković, Dušan Mangjer, Lav Mazzura i Svetozar Pribičević. Almanah je javnosti predstavio poglede napredne omladine (hrvatske i srpske akademske zajednice).

⁵⁰ Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 150.

⁵¹ Pribičević 1996: 422. Studij u Parizu izabrao je pod Radićevim utjecajem, a Matica srpska iz Novog Sada odobrila mu je stipendiju. Tako Svetozar piše Radiću krajem 1898. da se „preko svojih znanaca u Parizu, zauzme da mu se produži rok za upis u tu školu do februara 1899, jer ga je jedna familijarna neprilika sprečila da ode u Pariz na vreme“. Pribičević 1996: 422.

⁵² Arhiv Jugoslavije, Pribičević, Adam 88/15, 337.

⁵³ Pribičević 1996: 422.

⁵⁴ „On je u predavanjima, odnosno nastavi, predmet predavanja dovodio u vezu sa životom. Uzimimo geografiju. On ne bi pitao đaka, recimo samo kolika je površina Turske, Egipta, koliko imaju stanovnika i tako dalje. On bi, primera radi, rekao daku: Ti si trgovac i krećeš brodom

Smatrao je da „za neuspjeh đaka kriv je, u prvom redu, profesor. Profesori obično prilaze đacima šablonski, kao da su oni svi jednaki. A nisu. I stoga treba đacima prilaziti individualno. Poneki đaci zahtevaju posebni metoda i obradu, da razviju svoje sposobnosti“.⁵⁵

Godine 1900., nakon dvije godine rada u Pakracu, zaposlio se u Srpskoj ženskoj učiteljskoj školi u Karlovcu na kojoj je predavao matematiku. Tada je upoznao Bosiljku Bastu, svoju učenicu koju je poslije oženio.

Kandidiranjem i pobjedom na izborima 1901. u Karlovcu-Vojniću za srpski Narodno crkveni sabor u Srijemskim Karlovcima Svetozar je zakoračio u politiku u kojoj je ostao aktivan do svoje smrti 1936. u emigraciji u Čehoslovačkoj. Tako 1901. završava manje poznato razdoblje njegova života i započinje njegovo javno djelovanje koje je zbog uloge koju je imao u političkom životu Austro-Ugarske i potom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca bolje istraženo i popraćeno u literaturi.

Zaključak

U formiranju svake osobe velik utjecaj imaju roditelji i okolnosti odrastanja. Svetozar Pribićević od svojih je roditelja naslijedio ljubav prema narodu, seljaku i prema Kraljevini Srbiji te ideal srpstva, a imao je odlučnosti da ustraje u borbi za ostvarenje sigurne budućnosti svojih sunarodnjaka koju je vidio u zajedničkoj državi južnih Slavena. Obiteljsko nasljeđe isprepletено s njegovim upornim, energičnim i beskompromisnim karakterom učinilo ga je jednim od najistaknutijih hrvatskih političara prve trećine 20. stoljeća.

---

na istok sa Rijeke. Šta ćeš ti utovariti na brod, da prodaješ uz put, a ista ćeš utovariti gde, kad se budeš prazan vraćao? I sad je dolazilo na red i površina zemlje i broj stanovništva i glavni trgovi, reke i planine. Ali i to zašto tamo nema robe koju brod vozi, ili zbog klime ili ekonomske zaostalosti i niske kulture. A tako i pri povratku broda. A historija nije bila samo niz godina vladavine vladara i njihovih ratova, već i života naroda.“ Arhiv Jugoslavije, Pribićević, Adam 88/15, 152.

⁵⁵ Arhiv Jugoslavije, Pribićević, Adam 88/15, 153.

Bibliografija

- BOBAN, Ljubo. 1973. *Svetozar Pribičević u opoziciji*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest.
- BOŽIĆ, Sofija. 2017. *Jedan po jedan život, Zapisi o ličnostima iz srpske istorije*. Beograd: Prosveta.
- GOLEC, Ivica. 2000. *Povijest školstva u Petrinji (1700.-2000.)*. Petrinja: Matica hrvatska Petrinja.
- GROSS, Mirjana. 1981. *O društvenim procesima u sjevernoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- KASER, Karl. 1997. *Slobodan seljak i vojnik, Povojačeno društvo (1754.-1881.) II*. Zagreb: Naprijed.
- MATKOVIĆ, Hrvoje. 1972. *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest.
- PRIBIČEVIĆ, Adam. 1999. *Moj život*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- PRIBIČEVIĆ, Adam. 1996. *Od gospodina do seljaka*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Arhiv Jugoslavije. Pribičević, Adam. fasc. 1.
- SZABO, Agneza. 1988. „Demografski razvoj srpskog stanovništva u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1851-1880“. U *Zbornik radova o povijesti i kulturi srpskog naroda u SR Hrvatskoj – Knjiga 1*, ur. Dušan Čalić, 153-171. Zagreb: JAZU.
- JOKA, Mile. 1991. „Stojan Pribičević o Pribičevićima“. U *Dvor na Uni, Od prijeslaven-skog doba do naših dana, Zbornik naučnih i publicističkih radova, knjiga 1*, ur. Mile Joka, 632-634. Beograd: Skupština općine Dvor na Uni.

The Youth of Svetozar Pribićević from the Records of his Brother Adam Pribićević

Svetozar Pribićević (1875-1936) was one of the most prominent politicians in interwar Yugoslavia. A Serb from Croatia, leader of the Croatian-Serbian coalition, vice-president of the SHS National Council, minister of the interior affairs and education... He was one of the key people who set the line of centralism and unitarism of the state created after World War I, and later advocated for federalism. Despite this, very little is known about his youth and origin, which certainly influenced the formation of his character and outlook on society and politics. This article presents an account of his upbringing, family atmosphere and schooling primarily with the help of his brother Adam Pribićević's records.

Key words: Svetozar Pribićević, Adam Pribićević

Ključne riječi: Svetozar Pribićević, Adam Pribićević

Janko Živković
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 244
10000 Zagreb
jzivkovic11@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

56

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2024.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 56, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history), Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*